

I. KAHRAMANMARAŞ SEMPOZYUMU

6-8 MAYIS 2004

KAHRAMANMARAŞ

ORGANİZASYON

MARAŞDER- KAHRAMANMARAŞ BELEDİYESİ

KATKI

Kahramanmaraş Valiliği- Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası

I. KAHRAMANMARAŞ SEMPOZYUMU

ORGANİZASYON HEYETİ

Doç.Dr. Said Öztürk (Başkan)

Mahmut Nedim Tepebaşı

Dr. Hacı Kutlu

Dr. Mustafa Bekerecioğlu

MARAŞDER

Halicılar Cad. No 97, Kat 3 D. 6 Fatih/ İSTANBUL

Tel: 0212 635 46 46- Faks: 0212 621 99 44

KAHRAMANMARAŞ BELEDİYESİ

Tel: 0344 221 34 70 - Faks: 0344 223 12 36

Baskı-Cilt

Düzy

0212 613 40 41

© Her hakkı mahfuzdur.

İKİNCİ CİLT

Mayıs 2005- İSTANBUL

KAHRAMANMARAŞ YÖRESİ TÜRBELERİNDE HALK İNANÇLARI

Dr. Yaşar Kalafat*

Biz bu bildirimizde, Diyanet İşleri Başkanlığı arşiv kayıtlarını esas olarak Kahraman Maraş Türbelerinden, Taş Medrese Türbesi, Hatuniye Camii Türbesi, İklim Hatun Mescidi Türbesi, Dedebaba Türbesi, Ümmetbaba Türbesi, Şeyh H.Ahmet Efendi Türbesi, Şeyh Hacı Mustafa Efendi Türbesi olmak üzere 7 türbeye dair bilgi verirken, türbelerin fiziki konumları, varsa tarihlerine dair bilgi, inanç içerikli rivayetler ve türbeler etrafında oluşan diğer halk inançlarına dair bilgi veriyoruz.

Biz, türbeleri bir kültür kotu olarak ele alıp Diyanet İşleri Başkanlığı arşivi merkezli çalışmalarımızı yoğunlaştırınca gördük ki, türbeler etrafında oluşan halk kültürü tespitleri kadar önemli bir husus daha var. Türbeler kültür kotundan hareketle başlangıçta Türkiye'deki bölgeler arası halk kültürü karşılaştırmaları olmak üzere Türk dünyasını kapsayacak çalışmaların yapabileceği bir tarafa, türbelerdeki ulu zatların menkıbeleri, hikmetleri, kendileri ile ilgili rivayetler Türk estetiğinin tespiti itibariyle fevkalade önemlidirler. Bu noktadan yola çıkılarak Türk insanının dünya görüşünü örnek insan kabul edilen bu kimselerden hareketle tespit etmek mümkündür. Biz şimdiye kadar Anadolu Türbeleri alanında 40 civarında çalışma yapma imkanı bularak Anadolu'nun 700 civarında ulucanını anlatmaya çalıştık. Ancak Anadolu Erlerini henüz gerçeğine uygun şekli ile yansıtamadık. K.Maraş türbeleri isimli bu bildirimizle meseleye biraz daha vukufiyet sağlamaya çalışacağız.

1.Şeyh Hacı Mustafa Efendi Türbesi

Türbe, Kahraman Maraş ili Elbistan ilçesi, Taşoluk mevkiindedir. Türbede, Şeyh H.Mustafa Efendi yatmakta olup Elbistan'da yaşamış bir tarikat şeyhidir. Türbe 1930 lu yıllarda şeyhin yakınları tarafından yaptırılmıştır. Basit kubbeli olan türbe taş bir yapı ve betonla kaplıdır. Türbedeki sandukanın örtüsünde ayetler vardır. Halk şeyhin keramet sahibi bir evliya olduğuna inanmaktadır. Ziyaretçiler burada namaz kılp dua eder, kurban keserler. Bakımı yakınları tarafından yapılan türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 600-700 kişi civarındadır. Anadolu türbelerinin özellikle son yüzyıllara ait olanları şehit, din alimi veya tarikat şeyhlerine aittirler.

2.Taş Medrese Türbesi

Türbe Kahraman Maraş Ulu Cami yanındadır. Türbede, Alauddevle'nin büyükoğlu Ama Mehmet Bey ile İstiklal Savaşı'nın 4 şehidi yatmaktadır. Kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen türbe muhtemelen XVI.yy.'ın başlarında yapılmıştır. Türbe içten kubbe, dıştan pramidal bir çatıyla örtülmüştür. Kilit taşının bulunduğu kısmın üzeri yer yer dökülmüş olmakla beraber, daha çok kırmızı rengin hakim olduğu kalem işi bezemelerle süslenmiş olup, köşelerden kubbeye geçiş tramplarla sağlanılmıştır. Bunlarda hemen hiçbir dekoratif unsura rastlanılmaz. Müştemilatında birşeylerin bulunmadığı türbe sadece "Allah rızası" için ziyaret edilmektedir. Buradaki mescidin yanında bulunan türbenin bakımını cami imamı yapmaktadır. Türbenin yıllık ziyareti 10.000 kişi civarındadır.

Geçen yüzyıla kadar şehit mezarları türbe kabul edilirdi. Bunda şehidin Allah indinde itibarlı yerinin olduğu inancı önemli rol oynardı. Zamanla şehitliklerin mahiyeti kısmen değişmiş, harp şehitleri adeta devletin resmen koruduğu şehitliklerde yatmaya başlamıştır.

* ASAM Kafkasya Masa Başkanı

3.Hatuniye Camii Türbesi

Türbe, Kahraman Maraş'da Kurtuluş Mahallesi Hatuniye Camii içindedir. Camiide Alaüddivle'nin eşi ile Yavuz Sultan Selim'in büyük annesi Hatuniye Camini yaptıran Şemsi Hatun ve İstiklal Savaşında şehit düşmüş bir gencin kabri bulunmaktadır. Dulkadir Beyliği döneminde 1509 larda yapıldığı bilinen türbeyi kimin yaptığı bilinmemektedir. Türbeye camii minaresinin karşısında 2.40 cm aşağıdaki küçük kapıdan basamaklarla inilmektedir. Türbe oldukça basık beşik tonozlo örtülüdür. Türbe sadece "Allah rızası" için ziyaret edilir. Diyanet işleri Başkanlığına bağlı olan türbeye cami görevlileri batmaktadır. Türbenin yılda 8-9.000 ziyaretçisi olmaktadır.

Anadolu türbelerini inceleyerek, Anadolu'nun tarikat dokusuna dair fikir edinebileceği gibi padişah ailelerinin yatmakta oldukları yerlerin de haritası çıkarılabilir...Ayrıca yerin altında merdivenle inilen türbelere biz, Belh -Afganistan, Diyarbakır, Cizre, Urfa, Erbil -Irak'da da rastladık. Muhtemelen tevazü inancının bir ürünü olmalı. Gök Tengri İnancında Tengri Gökte insanoğlu gök ile yer arasında idi. Yer altına gidildikçe karanlık dünyaya Karahan'ın ülkesine gidiliyordu. Sürüngenler en alt yaratıklar idi.

4.İklima Hatun Türbesi

Türbe, Kahraman Maraş, Belediye Çarşısı Sakarya sokak No:2 dedir. Türbede Alaüddeve'nin kızı İklima Hatun ile birkaç şahsa ait mezar vardır. Türbe tahminen 1547 tarihinde yapılmıştır. Dikdörtgen bir planı olan türbenin içerisi, doğu ve batıdan kemerlere oturan bir kubbe ile örtülüdür. Türbenin güney kapısı son derece küçük ve basık kemerlidir. Türbe, "Allah rızası" için ziyaret edilir. sadece dua edilir. Türbe Diyanete bağlıdır. Türbenin bakımını İklima Hatun Mescidi imamı yaptırmakta olup 6000 civarında yıllık ziyaretçisi vardır.

Anadolu'da beyliklere merkezlik yapmış şehirlerin türbelerinde daha ziyade beyliğin hanedanı olan kimseler yatmaktadırlar. Geçmişten günümüze konaklardan ziyade mimari eser olarak mabetler ve onların müstemilatındaki türbeler kalmıştır. Bazı yörelerimizde folklorik İslam adeta tamamen silinmiş, Türbeye adak adamak, mum yakmak, bez bağlamak tamamen kalkmış, türbeler Allah rızası için ziyaret edilip fatiha okunan makamlar olmuşlardır.

5.Dedebaba Türbesi

Türbe, Kahraman Maraş ili Afşin ilçesi Atatürk Caddesi üzerindedir. Kayıttaki rivayete göre, Muaviye döneminde Anadolu'ya gelen iki kardeşten biri olan dervişlerden Dedebaba (**Develi Baba**) Afşinli olup diğer kardeşi **Himmet Baba** ise Elbistan'da bulunmaktadır. Develi Baba'nın develeri ile **Eshab-ı Kehf** taş çektiği söylenilmektedir. Türbenin ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber 1230 da Dulkadiroğullarından Hasan Bey tarafından yapılan Esab-ı Kehf Külliyesi'nin gelir kaynakları sayılırken Afşin gelirinin bir kısmını **Dede Abdal Zaviyesine** vermiştir. Türbeyi ziyaret eden hastaların bilhassa felçlilerin sağlıklarına kavuştuklarına inanılmaktadır. Bir rivayete göre Dedebaba, **Hacı Bektaş Veli**'nin müridlerinden olup Afşin de tekke açmıştır. Afşin belediyesinin bakımını yaptığı türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 5-7 bin arasındadır.

Anadolu erenlerinin efsaneleri benzerlerinde olduğu gibi kendilerinden evvelkilerle karışmış onlarla birleşmiştir. Faruk Sümer Anadolu'daki Esab-ı Kehf'leri bir çalışmada toplamıştır.¹ Bizim Nahçıvan gibi Türk bölgelerinden tespitlerimiz olmuş bunları evvelce yayınlamıştık.²

Dedebaba ile ilgili anlatımlar Anadolu erenleri anlatımı ile tamamen uyuşmaktadır. Birkaç

¹ Faruk Sümer, Eshab-ı Kehf (Yedi Uyurlar), İstanbul 1990

² Yaşar Kalafat, Güney Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları, Ankara, 2000 sh. 19

kardeş olarak gelen Anadolu'da görevli olarak istihdam edilen derviş yapılanması bize Anadolu eren sistemini düşündürmektedir. Hacı Bektaş Veli görevlilerinden olabilecekleri rivayeti daha realist görmektedir. Nitekim Dedebabalık Alevi Bektaşî İslam inanç hiyerarşisinde bir statüdür. Bu sistemde baba, dede, Dede baba olunmaktadır. Bize rahmetli Bedri Noyan Dede baba'nın dostu olmak kısmet olmuştu. Dede baba'nın **Dede Abdal** olarak bilinmesi de bu teşhisimizi doğrulamaktadır. Abdalan-ı Rum Anadolu Ahdalları Türk sufizminin bir ögesidir.

6. Ümmetbaba Türbesi

Türbe, Kahraman Maraş ilinin Elbistan ilçesi, Merkez Himmetbaba Camii bitişiğindedir. Türbede yatmakta olan Ümmetbaba XV.yy. sonu ve XVI.yy. başlarında yaşamış bir Anadolu Evliyası olarak bilinmektedir. Türbesi Dulkadiroğulları Beyi Alauddevle tarafından yaptırılmıştır. Türbe Selçuklu mimarı tarzı olarak bilinen usluyla yapılmıştır. Erken Osmanlı mimari özelliklerini taşımaktadır. Sekizgen görünümlüdür. Kubbesi kümbet şeklinde olup mezar bodrumda inşaa edilmiştir. Üst katı ve bu katın bitişiği mescid olarak kullanılmaktadır. Sandukası ahşap olup bitki motifleri ile süslüdür. Türbeyi ziyaret edenler burada "**hacet namazı**" kılıp dua ederler. Burada adak adanır, mum yakılır. Ümmetbaba'nın adil bir kumandan olduğu savaşta başının gövdesinden ayrılmış olmasına rağmen savaş bitinceye kadar başını koltuğuna alarak savaşmış olduğu anlatılır. Bu durumunu gören bir kadın "şu savaşan yiğide bakın" demesi üzerine hemen yere düşmüş ve orada defnedilmiştir. Bakımını bitişiğindeki cami cemaatının yaptığı türbeyi yılda 1000 kişi ziyaret etmektedir.

7. Kesik Baş

Türk halk tasavvufunun önemli motiflerindedir. Prof.Dr. Ahmet Yaşar Ocak³ bu konuda bir eser vermiştir. Biz de tespitini yapabildiğimiz kesikbaşlar üzerinde durmaya çalıştık. Diyarbakır çevresinden Kesikbaş yatırlarının resimlerini çektik.⁴ Erzurum'da Abdurrahman Gazi hazretleri de bir kesik baş Türk ulusudur. Kesik başların kesilmiş başları muhakkak yanlarındadır ve koltuklarının altında tasvir edilmiştir. Genç Osman'ın Bağdata girişinde kellesi koltuğunda savaşmıştır. Kellesi koltuğunda savaşma ölmeden evvel ölebilmek, öldüğü sanıldığı halde gerçek yaşayanlar inancının bir tezahürüdür. Derinliklerinde yeşil sarıklılar olarak bilinen gerektiği zaman zemine ve zamana rağmen yurt müdafasına koşabilme inancı yani anamaykıl vardır. Toprağın kutsallığı, bu kutsiyet için savaşılması inancı vardır. Bu inancın sistematüğinde sır ve sır ehli olma hususu saklıdır. Sır açık olunmamalı, sırrın açık olması sır sahibinin yanması ile sonuçlanır. Sır sahibinin sırrını merak etmemeli ve hayret duymalı. Belki de nefis ve göz hasettiği ile bir şekilde ilgilidir. Ne hikmet ise kesik başların savaşırken görünüp hayretle karşılanıp göçmelerine her defasında bir kadın sebep olmaktadır. Anadolu'da ve Türkistan'da sivil ve asker sektörde kalpak, börtü ve şapka saygı anlamında çıkarılınca koltuğun altına alınır.

8. Şeyh Ahmet Efendi Türbesi

Türbe, Kahraman Maraş'ın Elbistan ilçesi Kızılcaoba mahallesi Stadyum'un yukarisındadır. Şeyh H.Ahmet Efendi döneminin Kadiri tarikatı şeyhlerindedir. Türbe 1968 yılında torunları tarafından yapılmıştır. Betonarme kubbeli bir binadır. Türbede şeyhin sandukası, türbe kitabesi, sandukanın üzerinde Kelime-i Tevhid ve bazı ayetler işlenmiş olan bir örtü vardır. Türbede Silsile-i Meratip yoluyla intikal eden üzerinde 12 satır halinde La ilahe illallah yazılı bir sancak vardır. Türbeyi ziyaret edenler namaz kılar dua ederler. Türbenin etrafının duvarı Kilisli bir Kadiri müridinin **rüya** görmesi üzerinde yapılmıştır. Rüyasında müride "beni burada rahatsız ediyorlar"

³ Ahmet Yaşar Ocak, Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih Folklor İlişkilerinden Bir Kesit), Ankara 1989

⁴ Yaşar Kalafat, "Kerkük Yöresi Türkmenleri ve Türkmen Halk İnançları" Türk Dünyası Araştırmaları, Şubat 2001 S. 130 sh. 171-185

denilmiştir. Aile efradı tarafından bakımı yapılan türbeyi yılda 1200 kişi ziyaret etmektedir.

Halk Sufizminde türbelerin bilinmeyen yerleri çok kere rüyada tespit edilir. Türbenin etrafı kirletiliyor ise, veya türbeden bir şey çalınıyor ise, kötü niyetliler rüyalarında uyarılır. Ulu zata ziyaretinde bulunmak türünden vaadde bulunan vaadini tutmaz ise, bir şekilde rüyada ikaz edilir. Bazen de ulu zat rüyaya girerek yardımcı olur yol gösterir. Ulu zatların türbelerinde bayrak bulundurulması Türk halk sufizminin bir ürünüdür. Çok kere tarikat tekkelerinde tevhit içerikli sancaklar olur. Biz bunlardan Erbil ve Anadolu'nun bir çok yerinde bazılarını gözledik. Nahçıvan yatırlarında da yatırım üzerinde tevhit yazılı bayraklar oluyor. Gürcistan'da yardım sandığına sanduka süsü verilip yanına ehlibeyt elinin remzi konulup, üzerine ayet yazılı örtü serilip, camiye konuluyor. Anadolu'da sancaklı ve bayraklı türbeler daha ziyade Alp Eren mezarlarında olmaktadır. Burşa'daki Osmanlı türbeleri ve Kars Kalesindeki **Celal Baba Türbesi** bu türdendir. Bu tür türbelerde **ok** ve **ayda** olabilmektedir.